

Michałowski, Andrzej; Sikorski, Andrzej

**Budynek ziemiankowy w Szymanowicach, pow. Legnica, woj. Dolnośląskie,
stan. 1 – obiekt 146E : uwagi o obiektach z warsztatami tkackimi na osadach
ludności kultury przeworskiej**

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. M, Řada archeologická. 2011,
vol. 60, iss. M16, pp. [135]-151

ISBN 978-80-210-5655-8

ISSN 1211-6327

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/125742>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ANDRZEJ MICHAŁOWSKI – ANDRZEJ SIKORSKI

**BUDYNEK ZIEMIANKOWY W SZYMANOWICACH, POW.
LEGNICA, WOJ. DOLNOŚLĄSKIE, STAN. 1 – OBIEKT 146E**

Uwagi o obiektach z warsztatami tkackimi na osadach
ludności kultury przeworskiej

Uwagi wstępne

Odkryte w Polsce fragmenty tkanin i wyrobów pozatkackich z okresu wpływów rzymskich znane są głównie ze znalezisk funeralnych, łączonych tak ze strefą kultury wielbarskiej, przeworskiej, jak i bałtyjskiej, gdzie obecne były głównie w kontekście grobów szkieletowych (MAIK 1977, 77–79; 2005; 2007, 98 i n.). Przeprowadzane analizy próbek włókienniczych pozwalają w jakimś stopniu odtworzyć stosowane wówczas techniki tkackie oraz stanowią przesłankę wnioskowania na temat hipotetycznych preferencji tekstylnych w danej społeczności (tu: okazjonalnych na potrzeby cmentarne), przy czym nie przesądzają jednak o miejscu ich pierwotnego wykonania (MAIK 1977, 79). Najogólniej mogą być traktowane jako wyroby miejscowe, choć niektóre uznać zaś można za „obce” (por. MAIK 1988, 32 i n.; 2005, 108). Poza tym zachowały się pojedyncze – mniej lub bardziej intencjonalne – odciski niektórych wyrobów, np. na ceramice naczyniowej, narzędziach i ozdobach (ŁASZCZEWSKA 1966, 41, ryc. 20, 21; SIKORSKI – ROGALSKI 2004; SIKORSKI 2008, 227 – tam dalsza literatura). Osobną kategorię stanowią obiekty archeologiczne i narzędzia związane z obróbką surowca (roślinnego i zwierzęcego), przygotowaniem przędzy, tkaniem, wykonywaniem plecionek, wyrobów siatkowych, sznurów i innych. Na przykład, wymienić tu należy roszarnię lnu i konopi (BEDNARCZYK 1998, 73–75) i nieliczne domostwa-chaty z warsztatami tkackimi (por. BARSKA 2001).

Przędliki, ciężarki i warsztat tkacki

Od neolitu najpopularniejszym elementem wyposażenia są przędliki i ciężarki tkackie (ŁASZCZEWSKA 1966, 26 i n.; ZIMMERMANN 1982, 111). Spełniają

one funkcję swego rodzaju „identyfikatorów materialnych”, łączonych z procesem przygotowania przędzy i – pośrednio – z funkcjonowaniem warsztatów, w których potem robiona była tkanina (por. ŁASZCZEWSKA 1966, 52, ryc. 30).

Przędliki (a właściwie przędliny), to „pierścienie” wykonywane z gliny, kamienia, żelaza, ołowiu, szkła czy nawet drewna, obciążające drewniane wrzeciona podczas przędzenia bądź skręcania dwóch (lub więcej) pojedynczych nici w jedną (MOSZYŃSKI 1967, 317; KĘPIŃSKI – SIKORSKI 2007, 119 i n.). Niezależnie od kształtu (przeważały dwustożkowate), używano przędlików o zróżnicowanym ciężarze (10–50 g) i wielkości, co związane było z rodzajem zastosowanego surowca włóknodajnego i finalną jakością przędzy (por. ŁASZCZEWSKA 1966, 27–46; KĘPIŃSKI 2007, 15 i n.).

Ciężarki tkackie odkrywane są w ramach osad kultury przeworskiej rzadziej niż przędliki, choć także tutaj należą do grupy znalezisk typowych dlań i dość powszechnych¹. Wykonywane są one głównie z gliny, choć z terenów Europy znane są także ich egzemplarze kamienne a nawet żelazne (por. SCHLABOW 1976, Abb. 34–39, 48). Na stanowiskach kultury przeworskiej spotykamy ciężarki różnego rodzaju, kształtu i wielkości (JARYSZ 2001, 13–15), przy czym nie powinny być one zbyt duże i ciężkie – co wiąże się z ich funkcją podczas tkania. W znacznej mierze ciężar ich uzależniony jest od grubości i gęstości nici osnowy (NAHLIK 1956, 520). Waha się on dla ciężarków pozyskiwanych ze stanowisk kultury przeworskiej w granicach około 1,1–3,5 kg (ŁASZCZEWSKA 1966, 36; BARSKA 2004, 53). Szacuje się, że pełen zestaw ciężarków mógł liczyć od 10/12 do 29 sztuk (zob. ŁASZCZEWSKA 1966, 40; BARSKA 2004, 54). Średnio korzystano prawdopodobnie z około 15 w jednym warsztacie tkackim, przy czym ich ilość zależała tak naprawdę od szerokości tkanego wyrobu (por. np. BARSKA 2004). Przyjmuje się, iż jednorazowo przez otwór ciężarka można było przewlec około stu nici o grubości od 0,3 do 0,5 mm (MAIK 1988, 142).

Utarło się przekonanie, iż obecność ciężarków tkackich stanowi względnie pewną przesłankę stosowania krosien pionowych ciężarkowych. Znajomość tego typu krosien na terenach europejskich, poza ciężarkami znajdowanymi na stanowiskach archeologicznych a ułożonymi w rzędzie lub dwóch równoległych rzędach, potwierdzają również liczne przedstawienia ikonograficzne (zob. np. ZIMMERMANN 1988). Prymitywne pionowe krosno, zazwyczaj składało się z dwóch rozwidlonych słupów, na których spoczywał poziomy wał (nawój towarowy), który służył do zwijania gotowej tkaniny. Do wału mocowana była krajka trzeciego brzegu tkaniny², z której zwisały nici osnowy. To do nich właśnie

¹ R. Jarysz (2001), w katalogu swojej niepublikowanej pracy magisterskiej, ujmuje 80 stanowisk tego ugrupowania, na których zarejestrowano ciężarki tkackie, przy czym możemy być pewni, iż liczba ich z całą pewnością była większa.

² Istotną wskazówką użycia krosien pionowych ciężarkowych, jest obecność w ramach tkaniny poza dwoma brzegami równoległymi do nici osnowy, trzeciego, poprzecznego jej brzegu. Wykonywana systemem plecienia bądź tkania krajka stanowiła tutaj początek takiej tkaniny (NAHLIK 1956, 520).

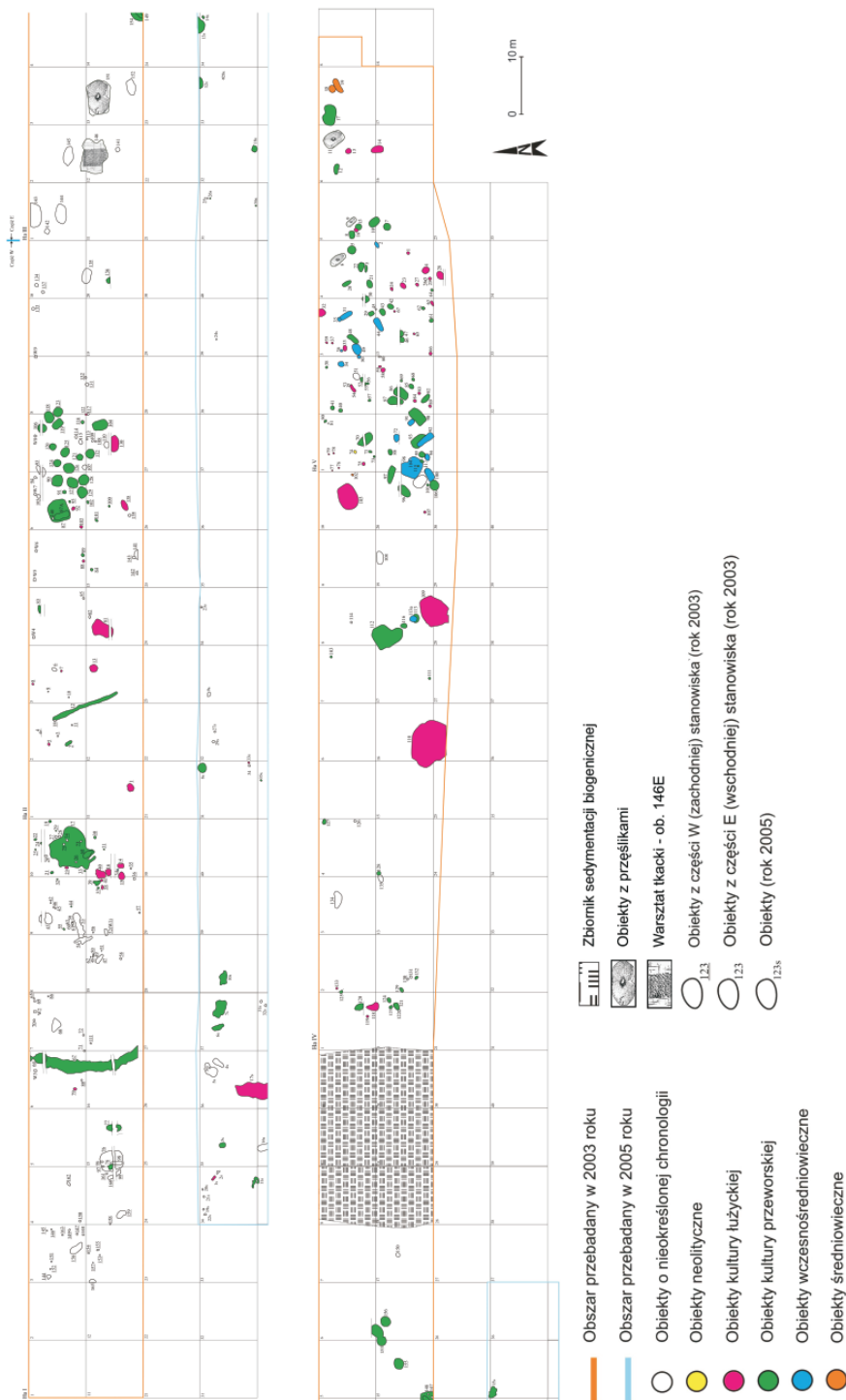
przywiązywane ciężarki tkackie, na które nawijane bywały dodatkowe pasma osnowy, pozwalające na wykonywanie tkanin dłuższych niż wysokość krosien. Zwisające nici osnowy dzielono przy pomocy poziomo wiszącego drąga na parzyste i nieparzyste, otrzymując w ten sposób stały układ, określany mianem przesmyku tkackiego stałego lub ziewu stałego, pozwalający na swobodne przerzucanie czółenka z wątkiem między niemi (NAHLIK 1956, 524, 525; MAIK 1988, 141–142.; SIKORSKI – WRZESIŃSKA – WRZESIŃSKI 2005, 159).

Elementy podobne do ciężarków tkackich występują także w doskonalszych krosnach poziomych. Są to obciążniki zawieszane na hamulcach, obecne nawet w nowożytnych warsztatach tkackich (NAHLIK 1956, 520, tu także przypis 2). Genezę tego rodzaju krosna niektórzy badacze upatrują równie wcześnie co pionowego. Wskazywać na nią miałyby ich przedstawienia ikonograficzne (NAHLIK 1956, tabl. VII, ryc. 11–14). Niestety, w materiale archeologicznym stosowanie tego rodzaju warsztatu jest zdecydowanie trudniejsze do udokumentowania. Efektem sporu o datowanie i powszechność wykorzystania tych dwóch modeli krosien przez pradziejowe społeczności środkowoeuropejskie, nie została rozstrzygnięta (por. dyskusja z lat 50. wieku XX: KOSTRZEWSKI 1954; WRÓBLEWSKI 1954; NAHLIK 1956). Głos w tej sprawie zabiera również J. Maik (1977, 109), wskazując na powszechne użycie w pradziejach krosna pionowego, co udowadnia na podstawie analiz próbek tkanin z okresu rzymskiego. Wśród nich pojawia się bowiem ów trzeci brzeg, charakterystyczny dla wytworów tego właśnie typu warsztatów tkackich.

„Przędzalnie-tkalnie”

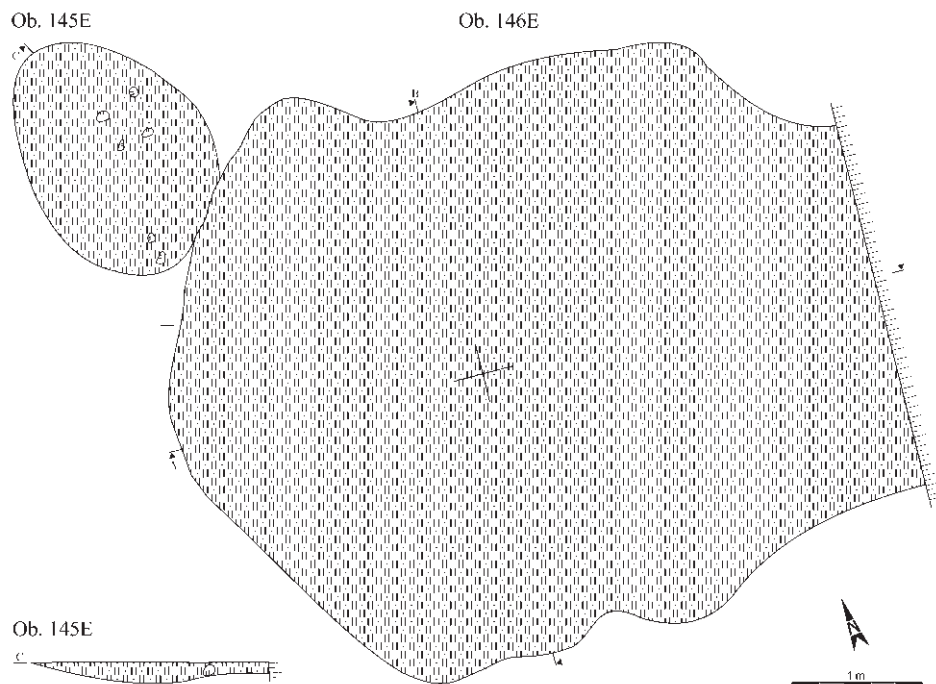
Z procesem produkcji włókienniczej, ściśle wiąże się kwestia identyfikacji miejsca, gdzie wykonywano wyroby włókiennicze. W literaturze przedmiotu spotkamy koncepcję, zakładającą wznoszenie na osiedlach pradziejowych, samodzielnych budynków-przędzalni i tkalni (zob. np. BERG-HOBOHM 2004, 105). Przyjmuje się, że mieściły się one w niewielkich obiektach o obniżonym poziomie podłogi (zob. ZIMMERMANN 1982). Co oczywiste, jednym z głównych sprzętów w takim wnętrzu był warsztat tkacki. Ponadto obiekty te zaopatrzone były również we własne urządzenia grzewcze (zob. SCHÖN 1999, 180, 181). Dla wielu badaczy obecność w budynku miejsca, w którym palony był ogień, daje asumpt do traktowania go niezależnie od wielkości czy zawartości wypełniska, jako obiektu mieszkalnego (por. JADCZYKOWA 1983, 222; ZIMMERMANN 1982, 142, przypis 2). Tym też zapewne należy tłumaczyć, pojawiające się w literaturze rekonstrukcje izb mieszkalnych, których elementem wyposażenia miały być również funkcjonujące w nich krosna (JADCZYKOWA 1983, 224).

Wykorzystanie pewnej grupy ziemianek nie jako pomieszczeń mieszkalnych ale samodzielnych budynków *stricte* pracowniano-warsztatowych, w których prowadzona była wytwórczość przędzalniczo-tkacka, obserwujemy na licznych stanowiskach pradziejowych i średniowiecznych, na obszarze północnej, środko-

Ryc. 1. Szymanowice, stan. 1. Plan zbiorczy rozpoznanej części stanowiska, z uwzględnieniem lokalizacji obiektów kultury przeworskiej, w których wystąpiły elementy łączące się z działalnością tkacką bądź przędzalniczą. Rys. M. Żółkiewski.

wej oraz zachodniej Europy (DONAT 1976, 314, tu także przypis 10; ZIMMERMANN 1982; 1992, 212). W odniesieniu do obiektów ziemiankowych związanych z zasiedleniem terenów zajmowanych u schyłku starej i w pierwszych wiekach nowej ery przez ludność kultury przeworskiej, powinniśmy także liczyć się właśnie z tego rodzaju wykorzystaniem omawianych tutaj obiektów (por. np. DOBRZAŃSKA 1990, II, 87). Bardzo istotnym powodem usytuowania warsztatu tkackiego w ramach budynku o obniżonym poziomie podłogi była względnie stabilna wilgotność powietrza, z jaką mamy do czynienia we wnętrzu tego typu obiektów. Stanowi ona bardzo istotny czynnik pozytywnie wpływających na używaną do tkania przędzę, która w wysuszonym powietrzu łatwiej pętle się i kruszy. Dotyczy to w szczególności nici lnianych, w nieco mniejszym stopniu wełny (ZIMMERMANN 1982, 133). Również umieszczenie w nich pieca bądź paleniska ma tutaj pełne uzasadnienie. Płonący ogień stanowił istotne źródło światła, doświetlając w ten sposób wnętrze warsztatu zaś w okresie jesienno-zimowo-wczesnowiosennym, stanowił istotne źródło ciepła niezbędne dla dłuższego zeń korzystania. Ta łatwość ogrzania zagłębionego w ziemię niewielkiego pomieszczenia może być także pewnym argumentem przemawiającym na korzyść lokalizacji warsztatów tkackich w budynkach ziemiankowych.

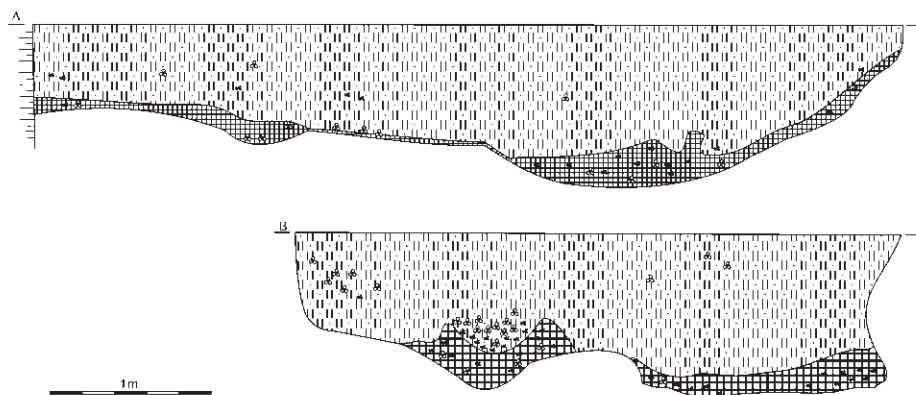

Ryc. 2. Szymanowice, stan. 1. Obiekt 146E, 145E. Plan płaski budynku ziemiankowego i jamy osadowej. Rys. T. Marciniak.

Domowa przędzalnia – obiekt 146E

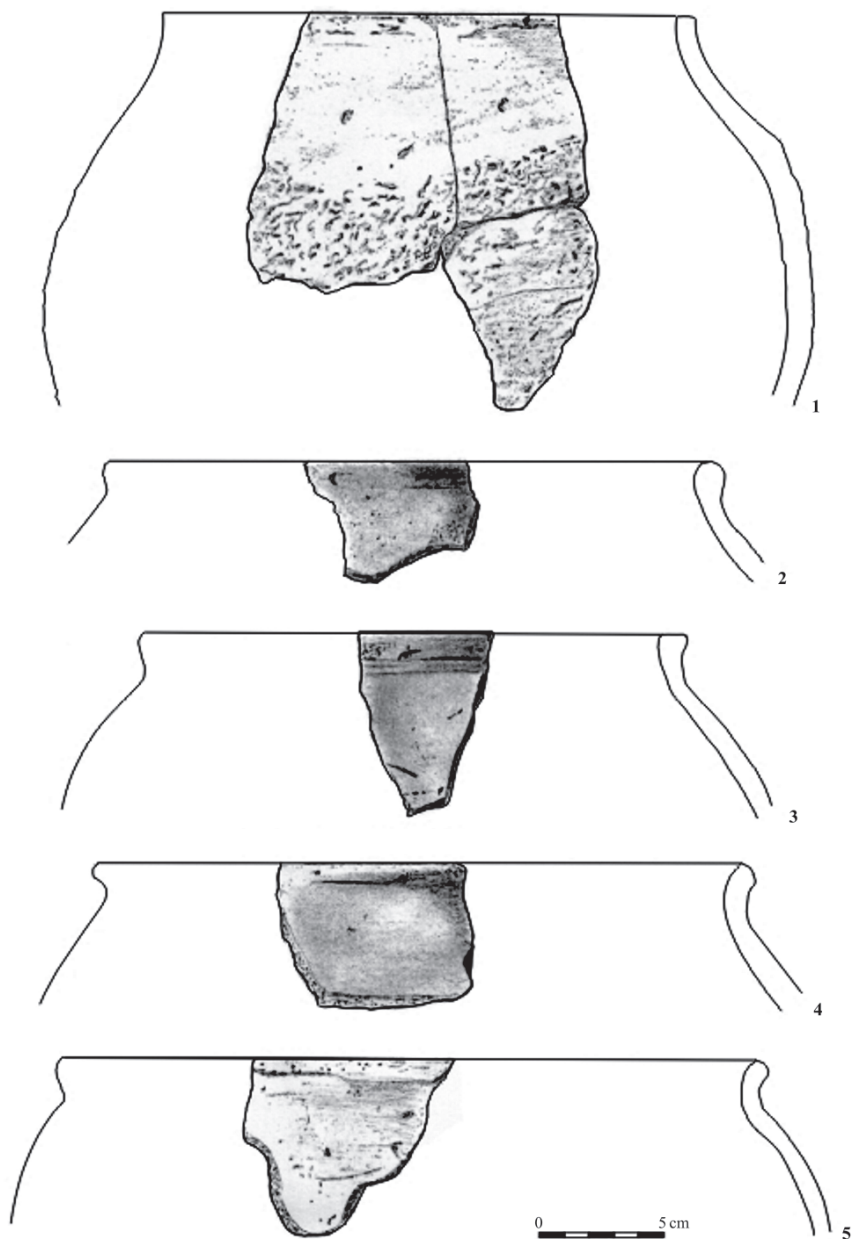
W trakcie badań wykopaliskowych prowadzonych w 2003 r. na stanowisku 1 w Szymanowicach³, wśród osiemnastu ziemianek związanych z osadą kultury przeworskiej znajdował się obiekt 146E (ryc. 1). Była to jama o wymiarach ok. 5,4 na 4,64 m (wschodni koniec został zniszczony przez wkop współczesny – ryc. 2), zagłębiona w podłoże do 0,98 m (ryc. 3). W obiekcie, podobnie jak w pozostałych jamach ziemiankowych na osadzie, nie zaobserwowano czytelnych śladów po słupach. Daje nam to przesłankę traktowania ich, jako obiektów o bezsłupowej konstrukcji wyniesionej ponad powierzchnię gruntu. Jednak należy w tym miejscu pamiętać, że w stosunku do części obiektów, w kontekście których nie zostały zarejestrowane słupy, zakładana może być ich obecność. Przyjmuje się bowiem, iż zachodzące procesy glebowe mogą w ramach pewnego odcinka stanowiska archeologicznego powodować zanik jam posłupowych (por. DROBERJAR 1997, 21).

Omawiany obiekt, jako jedyny, posiadał usytuowane w spągu palenisko (nieckowata jama, o średnicy ok. 1 m i miąższości do 0,3 m). W jego wypełniku wystąpiły duże ilości węgla drzewnych i spalenizny, zaś w partii stropowej także polepy. W zachodniej części ziemianki czytelne było przegłębienie, o miąższości dochodzącej do 0,38 m poniżej poziomu dna obiektu głównego, interpretowane jako pozostałość po piwniczce (ryc. 3).

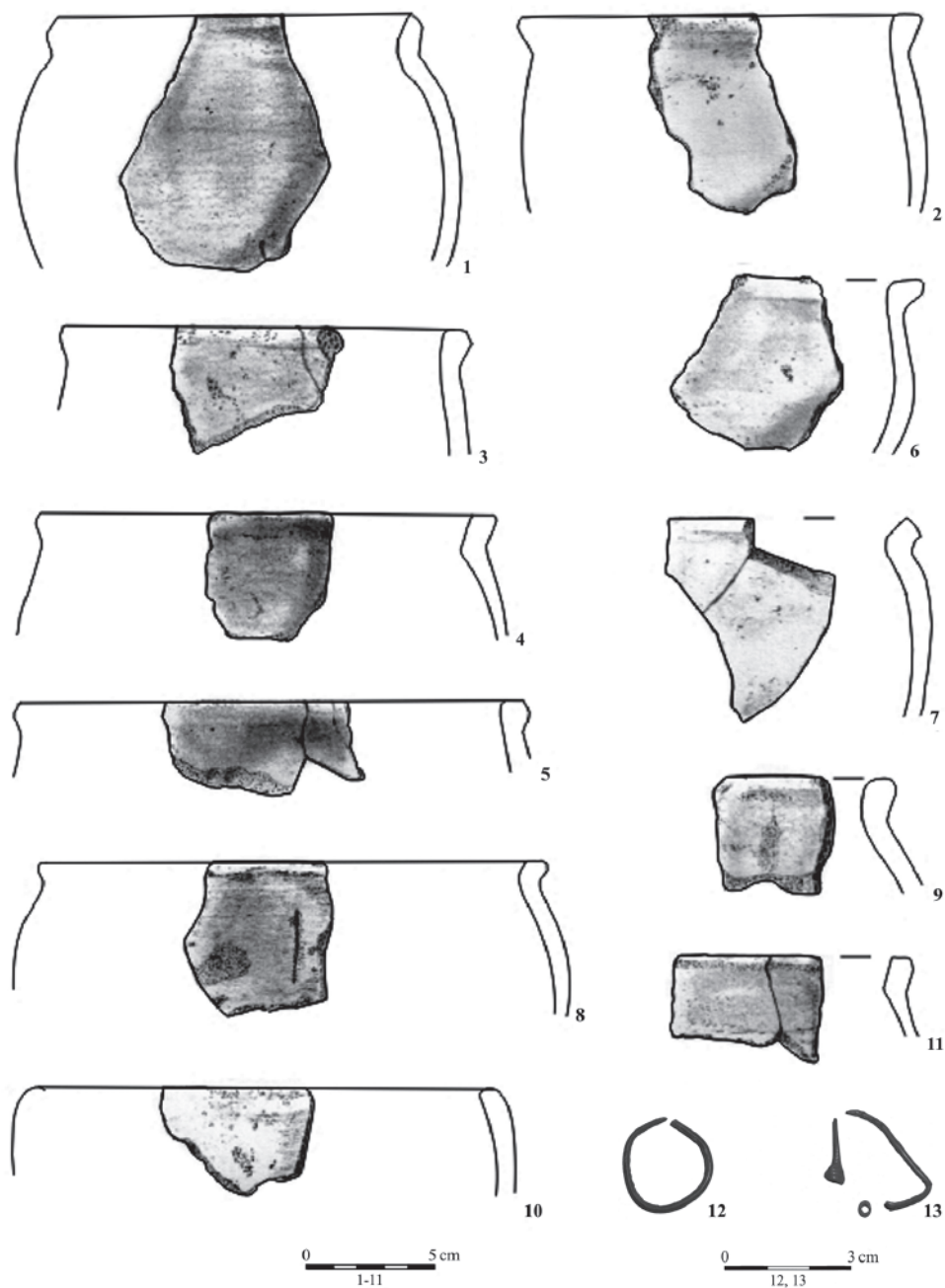
Ryc. 3. Szymanowice, stan. 1. Obiekt 146E. Profil budynku ziemiankowego. Rys. T. Marciniak.

³ Pełne opracowanie wyników badań wykopaliskowych prowadzonych na stanowisku w Szymanowicach patrz DMOCHOWSKI – KACZMAREK – MAKAROWICZ – MICHAŁOWSKI – SOBUCKI – WOŹNIAK 2006, charakterystyka stanowiska i prowadzonych na nim prac wykopaliskowych zobacz też MICHAŁOWSKI 2008a; 2008b.

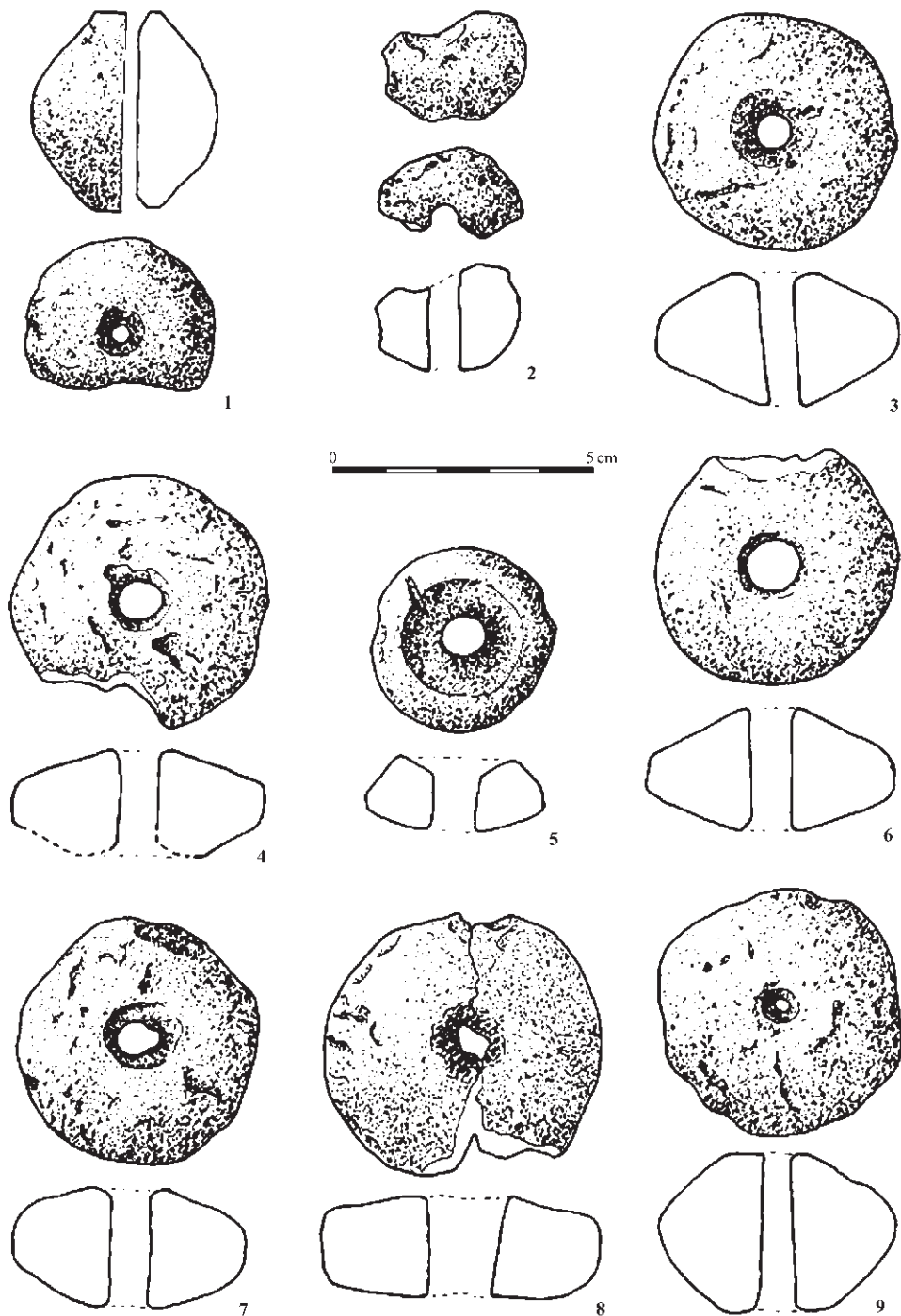

Ryc. 4. Szymanowice, stan. 1. Obiekt 146E. Wybór ceramiki. Rys. K. Harat.

Z obiektu 146E pozyskane zostało 1580 fragmentów ceramiki (ryc. 4; 5: 1–11), na podstawie której datujemy go (podobnie jak i całą osadę w Szymanowicach) na fazy A1–A2 młodszego okresu przedrzymskiego (SOBUCKI 2006).

Ryc. 5. Szymanowice, stan. 1. Obiekt 146E. 1–11 – ceramika naczyniowa z obiektu 146E. Rys. K. Harat; 12 – kółko brązowe; 13 – fragmenty przedmiotu brązowego. Foto A. Michałowski.

Ryc. 6. Szymanowice, stan. 1. Przędziki gliniane: 1, 2 – ob. 6E; 3 – ob. 9E; 4 – ob. 11E; 5–7 – ob. 146E; 8 – ob. 154E; 9 – z warstwy. Rys. J. Sawicka.

Ryc. 7. Szymanowice, stan.1. Obiekt 146E. Przędliki gliniane. Foto A. Michałowski.

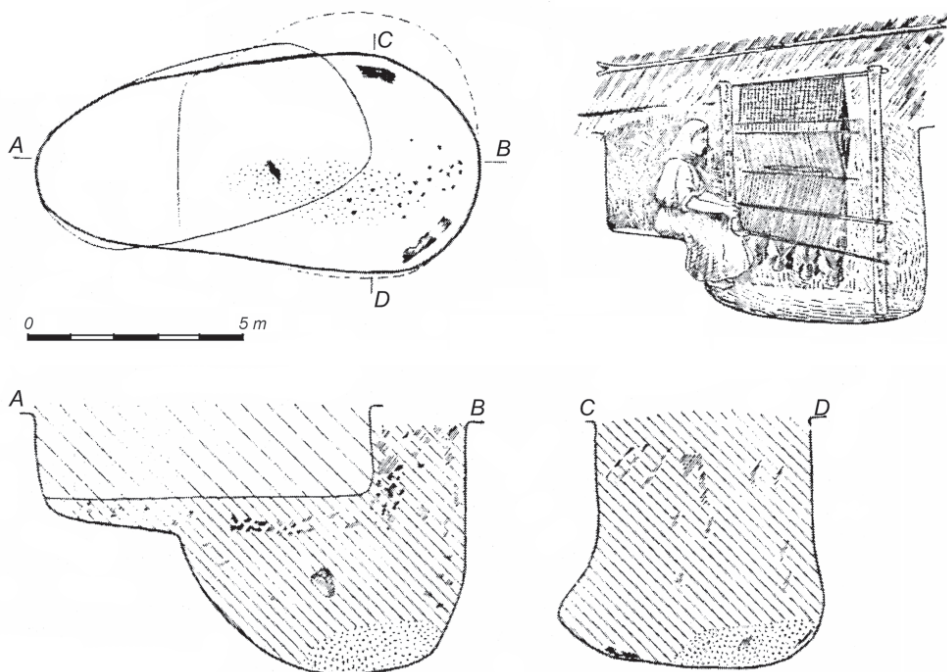
Poza fragmentami naczyń zarejestrowano mało charakterystyczne brązowe kółko – obrączkę? (ryc. 5: 12) i fragmenty niezidentyfikowanego przedmiotu brązowego – zapinki? (ryc. 5: 13). W ziemiance znalazły się także ułamki glinianych ciężarków tkackich, których stan zachowania nie pozwalał jednak na konkretne określenie ich rzeczywistej ilości oraz 3 przędliki (ryc. 6: 5–7; 7)⁴.

W budynkach ze stanowisk kultury przeworskiej znajdowano przeciętnie 1–2 przędliki, wyjątkowo nawet 8–9 sztuk (ŁASZCZEWSKA 1966, 45). Obecność przędlików w obrębie obiektu 146E, jak również pozyskanych w obiektach znajdujących się w jego pobliżu, stanowić może potwierdzenie, iż w tej części stanowiska przygotowywana była przędza prawo- (Z) i/lub lewoskrętna (S), czyli nici osnowy i wątku.

Warsztat tkacki

Nie można wykluczyć, iż w tej samej chacie gdzie robiona była przędza, na co wskazywać może obecność przędlików, mógł stać także warsztat tkacki. Jak wspomniano, dla ziemianek, w których produkowano tkaniny i może inne wyroby pozatkackie (np. sznurki), jedną z głównych przesłanek są rejestrowane w obiekcie ciężarki tkackie. Dodatkowymi wskazówkami mogą być także odkrycia takich wyrobów jak kościane (rogowe) szydła i igły. Przy ustalaniu lokalizacji warsztatu, niepoślednią rolę odgrywa także obecność dołków posłupowych – śladów po wkopaniu staciw krosna. I. Jadczykowa w swoim opracowaniu budownictwa mieszkalnego ludności kultury przeworskiej, wskazuje na pięć domostw,

⁴ Podczas badań wykopaliskowych pozyskano łącznie 9 sztuk przędlików łączonych z materiałami kultury przeworskiej (ryc. 6). W bezpośrednim sąsiedztwie ob. 146E wystąpił jeszcze jeden przędlik, pochodzący z ob. 154E (ryc. 6: 8). Drugie skupisko przędlików, pochodzących z wypełnisk ziemianki (ob. 11E) i dwóch jam osadowych (ob. 6E i 9E), oddalone było o około 200 m na wschód od analizowanej tutaj ziemianki (ryc. 1). Stamtąd też pozyskano jeden egzemplarz przędlika (ze złoza wtórnego).

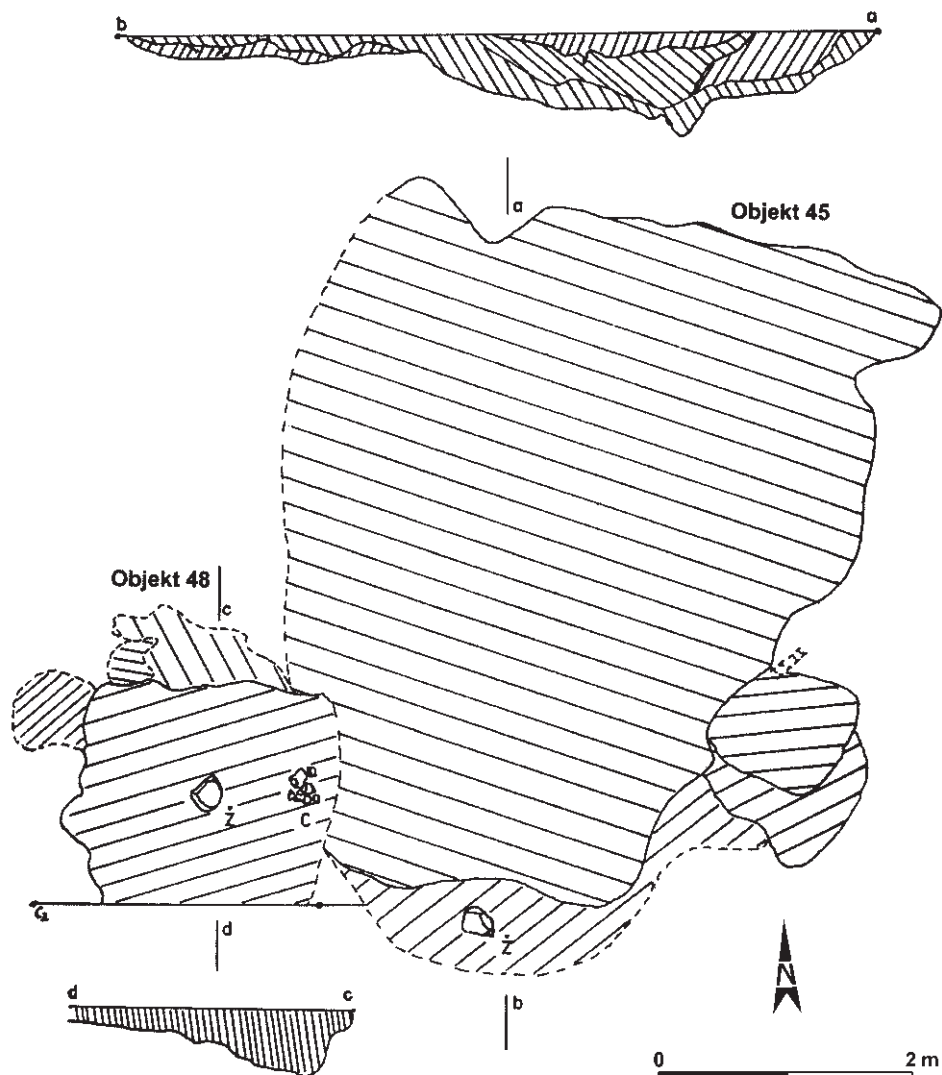

Ryc. 8. Bucov-Ploiești. Jama ziemiankowa z warsztatem tkackim i jego rekonstrukcja.
Za COMȘA 1968.

w których miały funkcjonować pionowe warsztaty. Jako ich ślady przyjmuje zgrupowanie ciężarków tkackich wraz z towarzyszącymi im parami słupów. Układy takie zostały zaobserwowane przez nią w ramach obiektów z osad w Poznaniu, Wólce Łasieckiej, Leśnicy, Kaliszu-Piwonicach, Tokarni (JADCZYKOWA 1983, 224). Z taką sytuacją spotykamy się także w odniesieniu do ziemianki z Ożarowa Mazowieckiego (BARSKA 2001). Niestety słupy staciw nie zawsze są „czytelne” w ramach wypełniska obiektu, w którym się one znajdowały (zob. BARSKA 2004, 47–53, fig. 5; JARYSZ 2001, 29).

W wypadku ob. 146E z Szymanowic, brak śladów po staciwach możemy tłumaczyć ogólnym niedoborem śladów po słupach wśród budynków ziemiankowych rejestrowanych na tej osadzie, co jak już było to podnoszone, może być efektem panujących tutaj warunków glebowych. Szczęśliwie natomiast zachowały się fragmenty kilku (?) „porzuconych” glinianych ciężarków tkackich – o trudnym do określenia kształcie i ciężarze⁵. Dodatkową przesłanką wskazującą

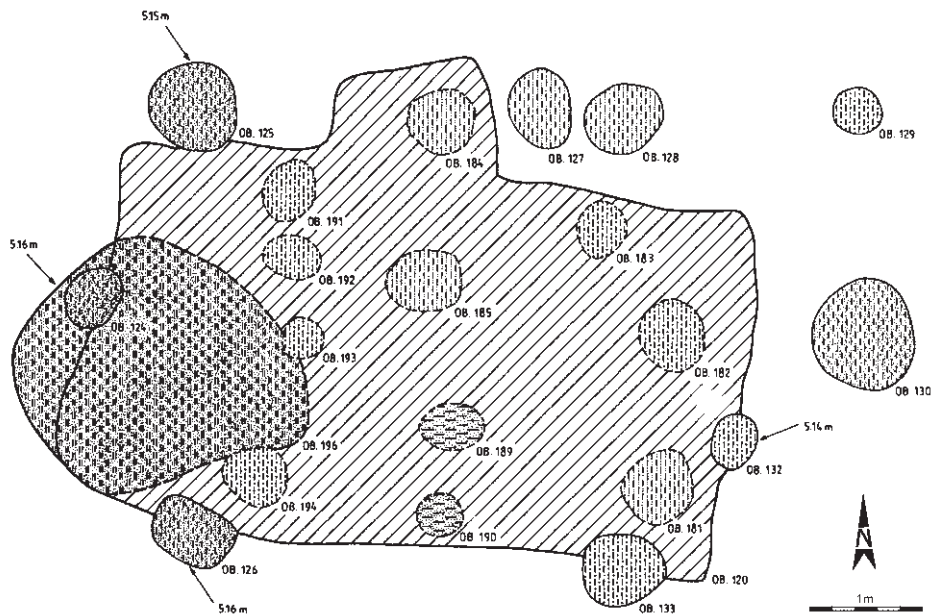
⁵ Zniszczenie i rozdrobnienie ciężarków tkackich pochodzących z ob. 146E ze stanowiska w Szymanowicach wiązać się może z działalnością destrukcyjną wody, na co wskazuje zły stan zachowania (silne wypłukanie powierzchni) materiałów ceramicznych (zob. MICHAŁOWSKI 2008a, 252, tu zwłaszcza przypis 6). K. Barska (2001, 69, 70) omawiając warsztat tkacki z Ożarowa Mazowieckiego podkreślała nietrwałość ciężarków tkackich wykonanych z nie-

Ryc. 9. Sobieszyn, stan. 14. Obiekt 45. Plan płaski i profil ziemianki. Za ŁUCZKIEWICZ 2008.

na lokalizację krosna w obrębie omawianego obiektu, może być zagłębienie określone wstępnie mianem „piwniczki”, znajdujące się w zachodniej części ziemianki. Na taką interpretację pojawiającej się tutaj jamy, może wskazywać sposób

wypalanej gliny. Wskazuje na to silne rozdrobnienie części z nich. Zły stan zachowania ciężarków tkackich potwierdzają obserwacje H. Dobrzańskiej (1990, I, 38, 117, Tabl. XXVIII: 17, 18) w odniesieniu do trzech obiektów ziemiankowych z Igołomi, w tym zwłaszcza ob. 70/55, z którego pochodziło aż 118 ich fragmentów, cechujących się silnym rozdrobnieniem.

Ryc. 10. Kuców, stan. 1. Ziemiańska nr IV (obiekt 120). Za MACHAJEWSKI 1995.

usytuowania sposób usytuowania krosien w datowanym na III w. n. e. domostwie wziemnym z Bucov-Ploiești w Rumunii. Umiejscowione miały być one, w ramach częściowego obniżenia dna, zagłębionego na 0,65 m poniżej właściwego poziomu spągu obiektu (ryc. 8). W wypełniku ziemianki odkryte zostały ułamki pięciu ciężarków tkackich oraz ślady po warstwie spalenizny, które mogą wskazywać, na pierwotne funkcjonowanie w jej obrębie paleniska (COMȘA 1968). W kontekście obniżenia części powierzchni budynku ziemiankowego funkcjonował także warsztat tkacki zarejestrowany w ramach obiektu 45 z Sobieszyna, datowanego na fazę B₂ wczesnego okresu wpływów rzymskich (ryc. 9). Przesłanką wskazującą na jego obecność jest znalezisko 7 dużych ciężarków tkackich (ŁUCZKIEWICZ 2008, 265). Do lokalizacji krosien w „pracowniach” z Bucov-Ploiești i Sobieszyna, zdaje się nawiązywać również ziemianka IV datowana na schyłek fazy B₂ z osady w Kucowie (ob. 120), z której wypełniska pochodził fragment ciężarka tkackiego⁶. Z obiektem tym łączony jest ob. 196, zlokalizowany przy zachodniej ścianie szczytowej obiektu 120 (MACHAJEWSKI 1995, 104), a wkopany poniżej jego spągu na 0,2 m (ryc. 10). Mielibyśmy tutaj być może kolejny przykłady „tkalni” umieszczonej w ziemiance, gdzie krosna mogły funkcjonować w ramach wykonanego w niej dodatkowego obniżenia „podłogi”

⁶ Na stanowisku w Kucowie, podobnie jak miało to miejsce w Szymanowicach, w trzech dalszych ziemiankach (ob. 132, 209, 225) zarejestrowano 5 przęślików (MACHAJEWSKI 1995, 77).

głównego obiektu. W strefie basenu Morza Północnego możemy dostrzec natomiast funkcjonowanie krosien pionowych posadowionych w kontekście podłużnych jam wykopanych w podłożu ziemianki, których przeznaczenie łącznie jest z możliwością dodatkowego nawilżenie powietrza w miejscu wytwarzania tkaniny (ZIMMERMANN 1982, 134–141).

Podsumowanie

Powyżej przytaczane dane świadczą mogą, że przedzenie, tkanie i wykonywanie innych włókienniczych wyrobów pozatkackich było ważnym elementem codziennych zajęć domowych na osadach zamieszkiwanych w ostatnich wiekach starej i pierwszych wiekach nowej ery przez ludność kultury przeworskiej. Spostrzeżenie to uzupełniają znaleziska narzędzi włókienniczych (np. przęśliki), rejestrowane także w należących doń zespołach grobowych. Lokowanie tego typu wytwórczości w obrębie budynków zagłębionych w podłoże (por. BARSKA 2001; 2004; DOBRZAŃSKA 1990, II, 87), ewidentnie potwierdza konstatacje poczynione na ten temat przez W. H. Zimmermanna (1982).

Nasze obserwacje, pozwalają przyjąć założenie, iż w ramach opisywanej tutaj osady kultury przeworskiej ze stan. 1 w Szymanowicach, obok innej prowadzonej nań działalności gospodarczej (zob. MICHAŁOWSKI 2006; 2008a), zajmowano się także wytwórczością tkacką. Odsłonięcie, co prawda zaledwie fragmentu tutejszego osiedla i zaledwie kilku obiektów o nawiązaniach „tekstylnych” (por. ryc. 1), nie pozwala wykazać, na ile intensywnie prowadzona była tutaj tego typu „przydomowa” wytwórczość (istotnym uzupełnieniem byłyby skrawki tkanin lub odciski wyrobów włókienniczych, np. na wyrobach z gliny lub innych przedmiotach – por. ŁASZCZEWSKA 1966, 42, ryc. 20; SIKORSKI – ŻYCHLIŃSKI 2008, tam dalsza literatura).

Zaprezentowany przyczynek wskazuje na pewien specyficzny sposób zlokalizowania miejsca pracy tkacza-włókiennika, pojawiającego się w kontekście miejscowego obniżenia przestrzeni budynku ziemiankowego. Biorąc pod uwagę podobny kontekst archeologiczny, do tego jaki reprezentuje odkrycie ziemianki 146E z Szymanowic, z tym, który obserwujemy w odniesieniu do ob. 45 z Sobieszyna czy być może także ziemianki IV z osady w Kucowie, musimy w tym miejscu postawić pytanie o powszechność wskazanego tutaj sposobu lokowania pracowni tkackich w obrębie obiektów ziemiankowych ze stanowisk kultury przeworskiej.

Niniejszy przyczynek wskazuje również na pewien szerszy kontekst, w jakim powinny być traktowane obiekty ziemiankowe w osiedlach kultury przeworskiej. Możemy bowiem dostrzec, iż również w tym ugrupowaniu przeznaczeniem budynku wziętego mogło być, jak i na pozostałych obszarach *Germania Magna*, funkcja warsztatowo-gospodarcza, będąca w opozycji do mieszkalnej roli obiektów naziemnych (por. PYRGAŁA 1972, 231).

Bibliografia

- BARSKA, K. 2001: Warsztat tkacki z Ożarowa, *Z Otchłani Wieków* 56/1–2, 69–73.
- BARSKA, K. 2004: The Roman Period Warp-Weighted Loom from Ożarów Mazowiecki, Poland. In: J. Maik (ed.), *Priceless Invention of Humanity – Textiles*, *Acta Archaeologica Lodziensia* 50/1, Łódź, 45–54.
- BEDNARCZYK, J. 1998: Życie codzienne w okresie rzymskim. In: Chłodnicki, M. – Krzyżaniak, L. (red.), *Gazociąg pełen skarbów archeologicznych*. Poznań, 69–94.
- BERG-HOBOHM, S. 2004: Die germanische Siedlung Göritz, Lkr. Oberspreewald-Lausitz. Wünsdorf.
- COMŞA, M. 1968: Eine Trittbretstuhlgrube aus dem 3. Jh.U.Z. in Bucov-Ploieşti. In: Jażdżewski, K. (red.), *Liber Iosepho Kostrzewski octogenario a veneratoribus dicatus*, Wrocław – Warszawa – Kraków, 284–287.
- DMOCHOWSKI, P. – KACZMAREK, M. – MAKAROWICZ, P. – MICHAŁOWSKI, A. – SOBUECKI, A. – WOŹNIAK, Z. 2006: Wyniki ratowniczych badań archeologicznych wielokulturowej osady na stanowisku w Szymkowie st.1 (A4-19), gm. Krotoszyce, pow. Legnica, woj. dolnośląskie, Poznań (Maszynopis opracowania).
- DOBRZAŃSKA, H. 1990: Osada z późnego okresu wpływów rzymskich w Igołomi, woj. krakowskie. Część I. Materiały, Wrocław. Część II, Kraków.
- DONAT, P. 1976: Hausbau und Siedlung. In: Krüger, B. (Hrsg.), *Die Germanen. Geschichte und Kultur der germanische Stämme in Mitteleuropa*, Band 1, Berlin, 309–318.
- DROBERJAR, E. 1997: Studien zu den germanischen Siedlungen der älteren römischen Kaiserzeit in Mähren. *Fontes Archaeologici Pragenses* 21, Pragae.
- JADCZYKOWA, I. 1983: Budownictwo mieszkalne ludności kultury przeworskiej na obszarze Polski, *Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, S.A.* 28, 109–247.
- JARYSZ, R. 2001: Ciężarki tkackie w kulturze przeworskiej oraz próby rekonstrukcji krosna tkackiego, Poznań (Maszynopis pracy magisterskiej w Bibliotece Instytutu Prahistorii UAM).
- KĘPIŃSKI, M. 2007: Przybory tkackie z Ostrowa Tumskiego w Poznaniu, Poznań (Maszynopis pracy magisterskiej w Bibliotece Instytutu Prahistorii UAM).
- KĘPIŃSKI, M. – SIKORSKI, A. 2007: Odciski tkaniny „produkcyjnej” na przęśliku z Ostrowa Tumskiego w Poznaniu (stan. 9/10), *Wielkopolskie Sprawozdania Archeologiczne VIII*, 119–125.
- KOSTRZEWSKI, J. 1954: Kiedy zjawiły się w Polsce krosna poziome, *Lud XLI*, 667–676.
- ŁASZCZEWSKA, T. 1966: Pradzieje włókiennictwa. In: Kamińska, J. – Turnau, I. (red.), *Zarys historii włókiennictwa na ziemiach polskich do końca XVIII wieku*. Wrocław – Warszawa – Kraków, 21–53.
- ŁUCZKIEWICZ, P. 2008: Sobieszyn, Fsd. 14, pow. Ryki, Wojw. lubelskie. Eine Siedlung der Przeworsk-Kultur aus der jüngeren vorrömischen Eisenzeit und der frühromischen Kaiserzeit in Ostpolen. In: Drobregar, E. – Komaróczy, B. – Vachútová, D. (eds.), *Barbarská sídliště. Chronologické aspekty jejich vývoje ve světle nových archeologických výzkumů*. Brno, 259–278.
- MACHAJEWSKI, H. 1995: Osada ludności kultury przeworskiej na stanowisku 1 w Kucowie, gm. Kleszczów, woj. Piotrków Trybunalski, *Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, S.A.* 37–38, 65–139.
- MAIK, J. 1977: Tkaniny z okresu rzymskiego z terenu Polski, *Pomorania Antiqua VII*, 77–145.
- MAIK, J. 1988: Wyroby włókiennicze na Pomorzu z okresu rzymskiego i ze średniowiecza. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź.
- MAIK, J. 2005: Tkaniny z grobu książęcego w Leśnie. In: Rząska, H. – Walenta, K. (red.), *Brusy i okolice w pradziejach na tle porównawczym*. Brusy, 98–112.
- MAIK, J. 2007: Tkaniny z pomorskich cmentarzysk kultury wielbarskiej w świetle najnowszych badań. In: Fudziński, M. – Paner, H. (red.), *Nowe materiały i interpretacje. Stan dyskusji na temat kultury wielbarskiej*. Gdańsk, 97–108.

- MICHAŁOWSKI, A. 2006: Obiekty nieruchome. In: Dmochowski, P. – Kaczmarek, M. – Makarowicz, P. – Michałowski, A. – Sobucki, A. – Woźniak, Z., Wyniki ratowniczych badań archeologicznych wielokulturowej osady na stanowisku w Szymkowie st.1 (A4-19), gm. Krotoszyce, pow. Legnica, woj. dolnośląskie, Poznań (Maszynopis opracowania), 68–100.
- MICHAŁOWSKI, A. 2008a: Piec ziemne ze stan. 1 w Szymanowicach (Szymkowie), woj. dolnośląskie. przyczynek do poznania struktury osad kultury przeworskiej. In: Drobnej, E. – Komoróczy, B. – Vachůtová, D. (eds.), *Barbarská sídliště. Chronologické aspekty jejich vývoje ve světle nových archeologických výzkumů*. Brno, 245–258.
- MICHAŁOWSKI, A. 2008b: Dwunawowy dom ze stan. 1 w Szymanowicach (Szymkowie), gm. Krotoszyce, pow. legnicki, woj. dolnośląskie. In: Gruszka, B. (red.), *Ad Oderam fluvium. Księga dedykowana pamięci Edwarda Dąbrowskiego*. Zielona Góra, 189–210.
- MOSZYŃSKI, K. 1967: *Kultura ludowa Słowian, t. I. Kultura materialna*. Warszawa.
- NAHLIK, A. 1956: W sprawie rozwoju krosna tkackiego, *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej* 4/3, 519–540.
- PYRGAŁA, J. 1972: Mikroregion osadniczy między Wisłą a dolną Wkrą w okresie rzymskim. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk.
- SCHLABOW, K. 1976: *Textilfunde der Eisenzeit in Norddeutschland*. Neumünster.
- SCHÖN, M. D. 1999: Feddersen Wierde, Fallward, Flögeln – Archäologie im Museum Burg Berderkesa, Landkreis Cuxhaven. Bremerhaven.
- SIKORSKI, A. 2008: Tekstylia z grobu nr 3. In: Pawlak, E. – Pawlak, P. – Kabaciński, J. – Sobkowiak-Tabaka, I. – Czerniak, L. – Prinke, D. – Silska, P. – Machajewski, H. – Rewekant, A. – Sikorski, A., Kijewo, stanowisko 4, pow. średzki. Materiały do badań nad osadnictwem pradziejowym i wczesnośredniowiecznym, *Fontes Archaeologici Posnanienses* 44, 227.
- SIKORSKI, A. – ROGALSKI, B. 2004: Kolejny stempel tekstylny na późnorzymskiej ceramice toczony z Wielkopolski (Kuny, pow. Turek, stanowisko 4). In: Olędzki, M. – Skowron, J. (red.), *Kultura przeworska. Odkrycia – interpretacje – hipotezy*, Łódź, 237–241.
- SIKORSKI, A. – WRZESIŃSKA, A. – WRZESIŃSKI, J. 2005: Fragmenty tkanin z dwóch wczesnośredniowiecznych grobów cmentarzyska „Mały Skansen”. Kilka uwag o ubraniu wczesnośredniowiecznym, *Studia Lednickie VIII*, 149–166.
- SIKORSKI, A. – ZYCHLIŃSKI, D. 2008: Stempel tekstylny z osady w Gieczu, pow. Środa Wielkopolska, woj. Wielkopolskie, stan. 21-22. In: Skowron, J. – Olędzki, M. (red.), *Kultura przeworska. Odkrycia – interpretacje – hipotezy, II*, Łódź, 453–457.
- SOBUCKI, A. 2006: Materiał ruchomy. In: Dmochowski, P. – Kaczmarek, M. – Makarowicz, P. – Michałowski, A. – Sobucki, A. – Woźniak, Z., Wyniki ratowniczych badań archeologicznych wielokulturowej osady na stanowisku w Szymkowie st.1 (A4-19), gm. Krotoszyce, pow. Legnica, woj. dolnośląskie, Poznań (Maszynopis opracowania), 101–114.
- WRÓBLEWSKI, T. 1954: Kilka uwag o geograficznym zasięgu występowania krosien poziomych i pionowych, *Lud XLI*, 677–698.
- ZIMMERMANN, W. H. 1982: *Archäologische Befunde frühmittelalterlicher Webhäuser. Ein Beitrag zum Gewichtwebstuhl*, *Jahrbuch der Männer vom Morgenstern* 61, 111–144.
- ZIMMERMANN, W. H. 1988: Frühe Darstellungen vom Gewichtwebstuhl auf Felszeichnungen in der Valcamonica, *Lombardei, Arkeologiske Skrifter* 2, 26–38.
- ZIMMERMANN, W. H. 1992: *Die Siedlungen des 1. bis 6. Jahrhunderts nach Christus von Flögeln-Eekhöltjen, Niedersachsen: Die Bauformen und ihre Funktion, Probleme der Küstenforschung im südlichen Nordseegebiet* 19, Hildesheim.

PRZEWORSK CULTURE GRUBENHAUS AT SZYMANOWICE, POLAND – REMARKS ON WEAVING SHEDS

Excavations carried out at the Przeworsk culture settlement at Szymanowice (site 1) in 2003 revealed eighteen buildings with sunken features. One context (No. 146E) with a hearth and a sunken floor interpreted as a cellar. In the fill of this grubenhaus fragments of a few clay loom weights and three spindle whorls were found. It is believed that the presence of loom weights evidences the presence of vertical looms. It is frequently assumed that separate small buildings with sunken floors were erected in such prehistoric settlements to house weaving sheds with looms. It is therefore important to be able to discern contexts where textiles were produced.

This paper analyses the function of this grubenhaus in Szymanowice (site 1), and suggests that such structures were used for a variety of purposes, including crafts, and in this particular case weaving. It also provides a broader context in which Przeworsk culture buildings with sunken features should be interpreted: as locations for storage and weaving purposes, like in Germania Magna, rather than as accommodation, and also as surface level structures used as dwellings.

Fig. 1. Szymanowice, site 1. Site plan including Przeworsk culture features with traces of weaving activities. Drawing M. Żółkiewski.

Fig. 2. Szymanowice, site 1. Features 146E, 145E. Plan of grubenhaus and storage pit. Drawing T. Marciniak.

Fig. 3. Szymanowice, site 1. Feature 146E. Cross-section of grubenhaus. Drawing T. Marciniak.

Fig. 4. Szymanowice, site 1. Feature 146E. Selection of pottery. Drawing K. Harat.

Fig. 5. Szymanowice, site 1. Feature 146E. 1–11 – potsherds from infill. Drawing K. Harat; 12 – a bronze ring; 13 – fragments of a bronze object. Photo A. Michałowski.

Fig. 6. Szymanowice, site 1. Clay spindle whorls. 1, 2 – feature 6E; 3 – feature 9E; 4 – feature 11E; 5–7 – feature 146E; 8 – feature 154E; 9 – occupation layer. Drawing J. Sawicka.

Fig. 7. Szymanowice, site 1. Feature 146E. Clay spindle whorls. Photo A. Michałowski.

Fig. 8. Bucov-Ploiești. Building with sunken features and a reconstructed loom. After COMȘA 1968.

Fig. 9. Sobieszyn, site 14. Feature 45. Plan and cross-section of grubenhaus. After ŁUCZKIEWICZ 2008.

Fig. 10. Kuców, site 1. Grubenhaus No. IV (feature 120). After MACHAJEWSKI 1995.

Dr. Andrzej Michałowski
Instytut Prahistorii UAM
ul. Św. Marcin 78
61-809 Poznań
Polska
misiak@amu.edu.pl

Mgr. Andrzej Sikorski
Instytut Prahistorii UAM
ul. Św. Marcin 78
61-809 Poznań
Polska
ands@amu.edu.pl

